

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

PHẠM VÂN THÚY

XINH CA TRONG ĐÁM CƯỚI
CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở YÊN BÌNH, YÊN BÁI

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Thái Nguyên - 2016

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC**

PHẠM VÂN THÚY

**XỊNH CA TRONG Đám CƯỚI
CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở YÊN BÌNH, YÊN BÁI**

**Chuyên ngành: Văn học Việt Nam
Mã ngành: 60. 22. 01. 21**

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

**NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:
PGS. TS NGUYỄN HÀNG PHƯƠNG**

Thái Nguyên - 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 07 năm 2016

Tác giả luận văn

Phạm Vân Thúy

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình học tập và nghiên cứu hoàn thành đề tài luận văn tốt nghiệp, tôi đã nhận được nhiều sự quan tâm, động viên, giúp đỡ quý báu. Đầu tiên, tôi xin chân thành bày tỏ lòng biết ơn đến quý Thầy Cô tham gia giảng dạy lớp Cao học Văn Yên Bái khóa 8, quý Thầy Cô công tác tại Phòng Sau Đại học Trường Đại học Khoa học – Đại học Thái Nguyên. Tôi cũng xin chân thành cảm ơn Ban Giám hiệu Trường THPT Trần Nhật Duật, Yên Bình, Yên Bái và các bạn đồng nghiệp đã tạo điều kiện và giúp đỡ tôi trong suốt quá trình học tập vừa qua.

Đặc biệt, tôi xin bày tỏ lòng tri ân sâu sắc đến PGS.TS. Nguyễn Hằng Phương. Cô đã tận tình hướng dẫn và giúp đỡ tôi trong suốt quá trình chuẩn bị, nghiên cứu và hoàn thành luận văn tốt nghiệp.

Tôi xin gửi lời cảm ơn đến các ông bà nghệ nhân Cao Lan ở Yên Bình, Yên Bái - đặc biệt là nghệ nhân Lạc Tiên Sinh đã giúp đỡ nhiệt tình, cung cấp nhiều tài liệu và thông tin quý báu.

Xin trân trọng cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 07 năm 2016

Tác giả

Phạm Vân Thúy

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
Lời cam đoan.....	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục.....	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	4
3. Đối tượng và mục tiêu nghiên cứu.....	8
4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu	8
5. Phạm vi nghiên cứu.....	9
6. Đóng góp của luận văn.....	10
7. Cấu trúc của luận văn	10
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI CAO LAN Ở YÊN BÌNH, YÊN BÁI VÀ MỘT SỐ LÝ LUẬN LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI	11
1.1. Khái quát về người Cao Lan ở Yên Bình, Yên Bái	11
<i>1.1.1. Đôi nét về người Cao Lan ở Yên Bái</i>	11
<i>1.1.2. Tổng quan về người Cao Lan ở huyện Yên Bình, Yên Bái</i>	13
1.2. Một số vấn đề lí luận	Error! Bookmark not defined.
<i>1.2.1. Khái niệm Xịnh ca</i>	23
<i>1.2.2. Nguồn gốc của Xịnh ca</i>	25
1.3. Nghi thức đám cưới và Xịnh ca trong đám cưới của người Cao Lan ở Yên Bình, Yên Bái	28
<i>1.3.1. Các nghi thức và quy trình của đám cưới</i>	28
<i>1.3.2. Xịnh ca trong đám cưới</i>	35
CHƯƠNG 2: CÁC DẠNG THỨC VÀ PHƯƠNG THỨC DIỄN XUỐNG XỊNH CA TRONG Đám CƯỚI CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở YÊN BÌNH, YÊN BÁI	38
2.1. Các dạng thức Xịnh ca	38
<i>2.1.1. Các dạng thức Xịnh ca chia theo trình tự của cuộc hát</i>	38
<i>2.1.2. Các dạng thức Xịnh ca chia theo tiêu chí nội dung</i>	43
2.2. Các phương thức diễn xuống Xịnh ca trong đám cưới của người Cao Lan ở Yên Bình, Yên Bái	51

2.2.1. <i>Xịnh ca làn mùng cửa ải chân cầu thang (hát đố, đặt vật chắn làm cửa ải – gồm 25 bài hát)</i>	51
2.2.2. <i>Xịnh ca phát mặc (hát phát trâu cau – gồm 24 lời hát)</i>	59
2.2.3. <i>Xịnh ca hai châu eng (ca xuân họ chúc tụng– gồm 81 bài hát)</i>	61
2.2.4. <i>Xịnh ca tâm tình (gồm 68 bài hát)</i>	63
CHƯƠNG 3: NỘI DUNG VÀ NGHỆ THUẬT XỊNH CA TRONG ĐÁM CƯỚI CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở YÊN BÌNH, YÊN BÁI	67
3.1. Nội dung những bài Xịnh ca trong đám cưới	67
3.1.1. <i>Phản ánh đời sống sinh hoạt cộng đồng</i>	67
3.1.2. <i>Phản ánh tình yêu đôi lứa và khát vọng hạnh phúc</i>	69
3.1.3. <i>Bài học đạo lý và nét đẹp đối nhân xử thế</i>	73
3.2. Nghệ thuật những bài xịnh ca trong đám cưới	81
3.2.1. <i>Thể thơ</i>	81
3.2.2. <i>Kết cấu</i>	83
3.2.3. <i>Vần và nhịp</i>	86
3.2.4. <i>Ngôn ngữ</i>	91
3.2.5. <i>Các biện pháp tu từ</i>	94
KẾT LUẬN	103
TÀI LIỆU THAM KHẢO	
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Từ muôn đời xưa, sức sống và vẻ đẹp tâm hồn của người Việt Nam ta luôn được lưu giữ trong kho tàng văn hóa, văn học đồ sộ của 54 dân tộc anh em cùng chung sống và xây đắp hòa bình trên mọi miền quê của Tổ quốc đẹp tươi. Trên vùng đất Tây Bắc hùng vĩ và thơ mộng, Yên Bái được biết đến là mảnh đất giàu truyền thống, lưu giữ nhiều giá trị văn hóa đặc sắc, có sức hấp dẫn lôi cuốn với bao người.

Yên Bái là tỉnh miền núi nằm ở cửa ngõ miền Tây Bắc Tổ quốc, nơi giao thoa của các nền văn hóa mang đặc trưng của vùng Đông Bắc, Tây Bắc và miền núi trung du Bắc Bộ. Nơi đây là lưu vực của hai con sông lớn là sông Hồng và sông Chảy với rất nhiều các giá trị văn hóa được trải dài trong suốt quá trình lịch sử. Yên Bái có 30 dân tộc anh em cùng sinh sống đoàn kết, trong đó có 12 tộc người bản địa cư trú lâu đời tạo nên những sắc thái bản làng khá đặc trưng và hình thành nên các tiểu vùng văn hóa: vùng văn hóa Mường Lò nằm ở phía Tây của tỉnh Yên Bái với đặc trưng của văn hóa người Thái, Mông, Dao; vùng văn hóa sông Hồng nằm ở trung tâm mang đặc trưng văn hóa người Kinh; và vùng văn hóa sông Chảy với đặc trưng mang đậm dấu ấn của người Tày, Nùng, Cao Lan,... tất cả góp phần tạo nên một tỉnh miền núi có nền văn hóa phong phú và đa dạng.

Cao Lan là một tộc người bản địa cư trú lâu đời tại Yên Bái, hình thành nên nhiều cộng đồng làng bản, sinh sống tập trung nhiều nhất là địa bàn huyện Yên Bình, do vậy có nhiều xã của Yên Bình có đông người Cao Lan sinh sống: Tân Hương, Đại Đồng, Tân Nguyên, Vĩnh Kiên, Vũ Linh,... Truyền thống văn hóa dân gian cơ bản còn lưu giữ được nhiều giá trị cổ truyền đặc sắc như kho truyện cổ và truyền thuyết Cao Lan, các lễ hội dân gian, những phong tục đẹp,... trong đó hát Xịnh ca vẫn được đồng bào Cao Lan nơi đây giữ gìn và truyền lại cho con cháu mình như những nét đẹp không thể lãng quên của dân tộc Cao Lan.

Xịnh ca là nét đẹp văn hóa đặc sắc trong kho tàng văn hóa của người Cao Lan mỗi khi mùa xuân về, lễ tết hay vào dịp lễ cưới hỏi. Lời hát Xịnh ca với âm điệu trữ tình dịu dàng, ấm áp lòng người. Khi hát Xịnh ca, đồng bào sử dụng ngôn ngữ của dân tộc mình kết hợp cùng trang phục truyền thống và các điệu múa dân vũ uyển chuyển nhịp nhàng đem đến không khí vui tươi cho mọi người trong dịp lễ tết, cưới hỏi.

Đám cưới của người Cao Lan được tổ chức độc đáo mang nhiều ý nghĩa. Đám diễn ra với rất nhiều thủ tục và nghi lễ: lễ đặt trà, lễ dạm ngõ và thách cưới, lễ đặt gánh, lễ nhận tình và cuối cùng là lễ cưới đón dâu bên nhà gái.

Trong ngày cưới, có một số phần lễ quan trọng và rất độc đáo được người Cao Lan đặc biệt coi trọng đó là: lễ bảo hộ mở đường cho đoàn rước dâu của nhà trai do thầy Săn Súi thực hiện, với ý nghĩa xua đuổi tà ma, che chở cho đoàn trong suốt hành trình đi đón dâu. Thứ hai là lễ cúng gia tiên- cũng giống như phong tục của các dân tộc khác, đây là phần lễ không thể thiếu trong mỗi gia đình Cao Lan, đặc biệt là dịp cưới hỏi. Họ cúng để xin tổ tiên phù hộ trên đường đón dâu, xin tổ tiên phù hộ cho đôi bạn trẻ, cho gia đình có con dâu mới giúp gia đình nối dõi tông đường, cầu cho mọi người đều mạnh khỏe làm ăn phát đạt,...

Hoạt động đặc biệt hấp dẫn trong lễ cưới của người Cao Lan chính là Xịnh ca đối đáp trong nghi lễ chặn đường của nhà gái. Đoàn nhà trai cử người hát để giải những câu đố mà họ nhà gái đưa ra thử tài. Và rồi sau những lời hát Xịnh ca được họ nhà trai thể hiện đã thuyết phục được nhà gái mở đường cho vào đón dâu. Trước đây đủ quan viên hai họ, thầy Săn Súi làm lễ xe duyên cho cô dâu chú rể. Sau lễ xe duyên, mọi người ra mắt chào hỏi và kèm theo khúc hát riêng của mình để chúc cho hạnh phúc của đôi trẻ, chúc phụng quan viên hai họ và tất cả mọi người. Cuộc hát đối đáp ấy kéo dài về đêm không chỉ đem đến không khí tươi vui đầm thắm, tình tứ cho đám cưới mà còn mang ý nghĩa thắt chặt tình thân hai họ. Người Cao Lan mỗi khi gặp nhau, hát với nhau, hát đi hát lại dan díu tình cảm, qua một đêm là thành tình thân rồi. Lời ca đầm thắm yêu thương, tình cảm quý mến nhau, cách thức giao đãi trang trọng là những nét đẹp truyền thống tạo nên nét văn hóa độc đáo hấp dẫn, hài hòa giữa nghi lễ với thơ ca của dân tộc Cao Lan.

Xịnh ca là một hình thức sinh hoạt văn hóa đặc sắc thể hiện tính cộng đồng gắn kết của người Cao Lan, nhưng trong những năm gần đây ở Yên Bình, Yên Bái, những nghi lễ đẹp với câu hát Xịnh ca giao duyên tình tứ trong dịp cưới hỏi không còn được phổ biến rộng trong đời sống người Cao Lan, và với cộng đồng các dân tộc khác thì lại càng ít biết. Chỉ còn được những người già trên 60 tuổi tiếc nuối và xót xa khi dự lễ cưới của con cháu người Cao Lan mình mà không được nghe hát Xịnh ca, thấy lạc lõng và buồn trước những tiếng xập xình của những thể loại nhạc hiện đại đang lấn át văn hóa truyền thống ông cha. Trong sâu thẳm cõi lòng các cụ luôn tâm niệm rằng phải truyền lại cho thế hệ trẻ những câu hát Xịnh ca, những lễ nghi tốt đẹp một thời của truyền thống cha ông. Ông

Lục Tiên Sinh, năm nay 66 tuổi, ở xã Tân Nguyên, huyện Yên Bình, Yên Bái cùng những người yêu Xình ca, yêu văn hóa truyền thống Cao Lan đã cất công sưu tầm, ghi chép, dành bao tâm huyết để truyền dạy lại cho thế hệ trẻ những bài Xình ca của dân tộc mình.

Trước nguy cơ mai một nét văn hóa truyền thống của người Cao Lan, chi hội Nhà văn Sông Chảy, Liên hiệp Hội Văn học Nghệ thuật tỉnh Yên Bái đã phối hợp với Khoa văn hóa- Trường Cao đẳng Văn hóa Nghệ thuật Yên Bái tìm hiểu, lập hồ sơ trình Tổ chức Trung tâm trao đổi giáo dục với Việt Nam - một tổ chức quốc tế (CEEVN). Ngoài việc phối hợp với truyền hình VOV dàn dựng công phu lễ cưới đặc sắc của người Cao Lan tại xã Tân Nguyên, huyện Yên Bình, Yên Bái, còn vừa tuyên truyền để chính người Cao Lan hiểu và trân trọng nét văn hóa đặc sắc của dân tộc mình, đồng thời góp phần giữ gìn tiếng nói người Cao Lan, duy trì hoạt động hát Xình ca tại các dịp lễ tết, cưới hỏi ở địa phương nhằm thu hút mọi người dân, nhất là thanh thiếu niên Cao Lan tích cực tham gia học hát, bảo tồn và phát huy giá trị của loại hình sinh hoạt dân ca này trong sự đa dạng của văn hóa các dân tộc trên mảnh đất Yên Bái.

Bản thân tôi là một giáo viên đang trực tiếp giảng dạy tại ngôi trường THPT trung tâm huyện Yên Bình, tỉnh Yên Bái, gần gũi với địa bàn có đông người Cao Lan sinh sống. Ngoài công tác giảng dạy, nhiều năm làm công tác giáo viên chủ nhiệm lớp, thường xuyên tiếp xúc với học sinh, phụ huynh học sinh, trong đó có một số là đồng bào Cao Lan. Tôi may mắn có dịp được biết đến đám cưới đặc sắc của dân tộc Cao Lan, cảm nhận được ít nhiều chiều sâu văn hóa Cao Lan qua những lời giao duyên đối đáp của nam nữ thanh niên và tâm tình sâu sắc của đại diện hai họ. Từ sự tiếp xúc ban đầu với những ấn tượng tốt đẹp đó đã thôi thúc tôi tìm hiểu chiều sâu văn hóa và nét đẹp trong đám cưới truyền thống của người Cao Lan ở Yên bình, Yên Bái.

Việc nhận diện đầy đủ và nghiên cứu chuyên sâu, có hệ thống về đám cưới truyền thống của người Cao Lan ở Yên Bình, Yên Bái sẽ góp phần làm cho bản sắc văn hoá Việt Nam càng thêm rõ nét “đa dạng và thống nhất”. Qua đó, luận văn cung cấp những luận cứ khoa học, giúp các cấp chính quyền địa phương nhận rõ những giá trị đích thực của văn hóa dân tộc Cao Lan để có hướng bảo tồn, kế thừa và phát huy một cách phù hợp các giá trị văn hoá truyền thống nhằm phục vụ việc xây dựng đời sống văn hoá lành mạnh ở cơ sở. Đồng thời góp phần vào việc xây dựng, phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc trong bối cảnh đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước

và hội nhập quốc tế hiện nay. Với những lý do trên, tôi chọn Xịch ca trong đám cưới truyền thống của người Cao Lan ở huyện Yên Bình, tỉnh Yên Bái làm đề tài luận văn thạc sĩ văn học của mình.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Nghiên cứu về Văn hóa, Văn học Sán Chay- Cao Lan

Văn hoá, văn học Sán Chay (nói chung) và của người Cao Lan (nói riêng) là vấn đề được nhiều nhà nghiên cứu quan tâm. Đã có không ít những công trình sưu tầm, nghiên cứu, hội thảo khoa học ở các cấp, những báo cáo..., bàn về những vấn đề này. Sự nghiên cứu và thảo luận chủ yếu về văn hoá truyền thống Sán Chay và quan hệ giữa hai nhóm Cao Lan và Sán Chỉ trong dân tộc Sán Chay. Có thể kể đến một số công trình nghiên cứu như:

- Hợp tuyển *Văn học dân gian các dân tộc Tày - Nùng - Sán Chay* (1994), Nxb Văn hoá dân tộc, Hà Nội.
- Phù Ninh, Nguyễn Thịnh (1999), *Văn hoá truyền thống Cao Lan*, Nxb Văn hoá dân tộc, Hà Nội.
- Khổng Diễm (2003), *Dân tộc Sán Chay ở Việt Nam*, Nxb VH dân tộc, HN.
- Lâm Quý (2003), *Văn hoá Cao Lan*, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội.
- Đặng Chí Thông, *Lễ hội truyền thống của người Cao Lan ở Tuyên Quang*, luận án Tiến sĩ, Học viện khoa học- xã hội, Hà Nội 2013.

Căn cứ vào các công trình trên đây, có thể khái quát: các nghiên cứu đã tập trung làm sáng tỏ những nội dung cơ bản về cội rễ, nguồn gốc, quá trình di dân lập ấp lập bản trên dải đất hình chữ S, và những nét đặc sắc được lưu giữ của văn hóa Cao Lan. Người tiên phong và cũng là người để lại dấu ấn công hiến đậm nét nhất cho bản sắc Cao Lan không ai khác chính là cố nhà thơ Lâm Quý.

2.2. Nghiên cứu về văn nghệ dân gian và Xịch ca Cao Lan

Trong kho tàng văn nghệ dân gian Cao Lan, Xịch ca (xình ca, sinh ca, sình ca) được coi là mảng văn nghệ đặc sắc nhất, giá trị nhất. Xịch ca được xem như cái làm nên nét “bản sắc văn hoá” của người Cao Lan, vì thế cũng được các nghệ nhân Cao Lan và các nhà nghiên cứu đặc biệt chú ý.

Cuối thế kỷ XX đầu thế kỷ XXI, việc sưu tầm, biên soạn, dịch Xịch ca đã được tổ chức tiến hành với quy mô khá rộng ở các tỉnh miền núi phía Bắc, nơi có đồng bào Cao Lan sinh sống như Yên Bái, Tuyên Quang, Bắc Giang, Phú Thọ, Thái Nguyên,...

Một số công trình, bài báo văn nghệ dân gian Cao Lan đã được công bố như:

- Phương Bằng (1981), *Dân ca Cao Lan*, Nxb Văn hóa, Hà Nội.